

в'язниці (лише за власним бажанням) і за це отримувати плату, половина якої видається відразу на руки ув'язненим, а інша частина при їхньому звільненні.

В випадку тяжкої хвороби ув'язненого, за відсутності лазарету, його везуть до найближчої лікарні.

За невиконання встановлених правих до ув'язнених застосовувалась, за вироком опікуна, догана, грошове стягнення не більше 15 рублів, або тримання в кімнаті без світла сутки (вживання вина, куріння тютюну, гра в карти, шашки та інші) (Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями. Изд. 1885г. Изд. 18-е. – СПб., 1909. – с. 381).

Розглянувши загальну характеристику приміщень для арештованих осіб за винесенням вироків мировими суддями за судовою реформою 1864 року, можна зробити висновок, що судові статuti 1864 року (а саме «Статут про покарання, що накладаються мировими суддями») внесли великий вклад до судового ладу. Головне те, що приміщеннями для осіб, які відбувають покарання у вигляді арешту за винесенням вироку мировими суддями, мають бути спеціально облаштовані будівлі і ці приміщення обов'язково оглядаються місцевим лікарем для визначення кількості осіб (не більше 10 чоловік). Слід відмітити, що приміщення розділяються на чоловічі та жіночі половини, для неповнолітніх та осіб вищих станів. Ув'язнені мають право на прогулянку, заробітну плату, відлучення додому.

Гриб А. М.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри історії держави та права*

ПРИМИРЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ: УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД

Сучасний етап розвитку правової системи України відмітний поворотом від конфронтаційної до дискурсивно-змагальної моделі правосуддя, що потребує ґрунтовного наукового дослідження таких її елементів як примирення та примирні процедури. Примирення є ключовим поняттям нової моделі правосуддя, що впливає й на сутність правової системи у цілому. Адже у правовій системі інформаційного (постіндустріального) суспільства основним принципом є не конфліктність, властива досучасному праву, а баланс інтересів особистості та суспільства на основі компромісу.

Термінопоняття «примирення» використано в різних галузях національного права. Підкреслимо значущість його унесення до нового Кримінального процесуального кодексу (глава 35), який за своєю значущістю справедливо називають третьою конституцією країни (після власне Кон-

ституції та Цивільного кодексу). Але при тому ґрунтовних досліджень цього відносно нового для українського права поняття досі немає. Відмітно, що й дефініції поняття «примирення» у чинному законодавстві немає. Думається, що виявлення сенсу поняття «примирення» з позицій юриспруденції має обов'язково здійснюватись за допомогою історичного способу тлумачення права, що зумовлює звернення до історичних витоків примирення та примирних процедур, а також історичного досвіду їх застосування.

Історичні аспекти примирення та примирних процедур на українських землях у рамках дослідження інститутів медіації висвітлює І. М. Гайворонська, Ю. І. Микитин, Н. В. Нестор. Разом створення цілісної картини формування історичних передумов запровадження інституту примирення в Україні залишається завданням подальших досліджень.

Як стверджують Г. Берман та Е. Аннерс, примирення є феноменом, що виник раніше, ніж право і, більше того, саме бажання досягнути миру і стало основним спонукальним мотивом для виникнення права. Право, на їх думку, виникло задля впорядкування відносин між ворогуючими родовими громадами (Аннерс Е. История европейского права : Эрик Аннерс ; пер. со швед. – М. : Наука, 1994. – с. 13-14). Спочатку між ворогуючими кланами укладались договори про встановлення миру, потім створювались та фіксувались правила проведення таких переговорів та контролю над дотриманням та виконанням укладених договорів. Певним аргументом на користь такої теорії є дані юридичної антропології, які свідчать про наявність примирних процедур у всіх спільнотах, що ведуть традиційний спосіб життя і не організовані у державу. Зокрема, за даними етнографічних досліджень аж до XIX ст. суд у малих народів Півночі розглядався не як спосіб покарання людини, яка вчинила, а як спосіб влаштування конфліктів, і найважливіша функція суду полягала у загладжуванні образи (Зибарев В. А. Юстиция у малых народов Севера (XVII-XIX вв.) / В. А. Зибарев. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1990. – с. 66-67).

В історії права України елементи відновного правосуддя та примирення як його результату простежуються з найдавніших часів. Як відмічає Н. В. Нестор, у правових нормах Руської правди була закріплена можливість заміни кровної помсти грошовим викупом за образу (Нестор Н. В. Правове регулювання примирення: історичний огляд / Н. В. Нестор // Держава та регіони. – Сер. : «Право». – 2010. – № 2. – с. 165).

За Руською Правдою поняття злочину трактувалося як «образа», незалежно від того, який вид шкоди було заподіяно. Найбільш поширеним покаранням були штрафи: «віра» – на користь князя, за відправу правосуддя (сьогодні ми назвали б це судовим митом) і «головництво» – штрафи на користь потерпілого, або родичів убитого. Це є свідченням того, що головному увагу суд приділяв потерпілому і встановленню справедливості стосовно нього, що і сьогодні є основним завданням відновного правосуддя.

Розвиток примирних процедур на українських землях пов'язаний з кодифікацією литовсько-руського права: усі редакції Литовського статуту регулювали примирення сторін у кримінальних справах. Процедура примирення сторін кримінального конфлікту у Литовських статутах мала назву «єднання» і здійснювалась у рамках судового процесу. І Литовський статут допускав примирення навіть у випадку вчинення найтяжчих злочинів, зокрема, убивства. Зазначимо, що подібний інститут існував у багатьох слов'янських народів (хорватів, чехів, поляків), і мав назву «попора» (Ермолович В. И. Сравнительный анализ основных институтов средневекового процессуального права Сербии и стран континентальной Европы / В. И. Ермолович // Право и демократия : сб. науч. тр. / редкол. : В. Н. Бибило (гл. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2008. – Вып. 19. – с. 3-6.). Так, у Моравії цей обряд втримався до XVI ст. і, за описом Цтібора з Стовачева, полягав у такому. Вбивця з 50 родичами та знайомими йшов до труни вбитого, босий, без пояса, і падав на труну, а найближчий родич убитого, який мав право і обов'язок помсти, направляв вістря оголеного меча до шиї вбивці й тричі питав вбивцю: «Чи так я тепер владний над життям своєю, як ти був владний над життям мого брата (або іншого родича), роблячи вбивство?». Тричі вбивця відповідав: «Так, ти владний над моєю життям, але прошу, заради Бога, оживити мене». Після цього родич убитого говорив «Оживляю тебе», і вбивця отримував прощення. З інституціоналізацією державного суду і утвердженням залякування як мети кримінального переслідування процедура та підстави примирення значною мірою було редуковано. Так, за постановами II та III Литовських статутів у справах про ряд злочинів (умисне убивство, грабіж, злочини проти держави) примирення уже не допускалось (Гайворонська І. М. Примирення сторін кримінального конфлікту за Литовськими статутами / І. М. Гайворонська. – Наукові записки НАУКМА. – 2009. – № 2 (30). – с. 24-27).

За кодексом «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743р.), створеним значною мірою на основі литовсько-руського та звичаєвого права, допускалось примирення сторін кримінального конфлікту, які у такому разі звертались до суду із «мировою чолобитною». Відмітно, що у цьому кодексу наголошено про дві можливі форми примирного процесу: 1) за сприяння посередника, який обирався сторонами, його називали «мирителем»; 2) безпосереднє досягнення згоди конфліктуючими сторонами (Микитин Ю. І. Історичний розвиток примирення і посередництва в джерелах права, що діяли на українських землях у XVI-XIX століттях [Електронний ресурс] / Ю. І. Микитин // Актуальні проблеми вдосконалення законодавства України. – 2009. – № 21. – Режим доступу до статті : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/apvchzu/2009_21/). Це чи не перша поява в українських правових актах фігури медіатора.

До модерного часу найміцніші традиції примирення та примирних процедур зберігало українське звичаєве право. Так, примирний характер

властивого українському суспільству копного суду був його визначальною характеристикою. Його головним завданням було примирення кривдника та потерпілого, а також відшкодування збитків (Бедрій М. М. Основні ознаки українських копних судів (XIV-XVIII ст.) / М. М. Бедрій // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 1. – с. 30-35). Досліджений у XIX столітті С. В. Пахманом суд сільського старости розглядав переважно дрібні кримінальні справи: лайка, бійки. Виключним завданням старости було примирення сторін, причому при негативному результаті справи воно ставало об'єктом розгляду волосного суду; передувала цьому, правда, ще одна спроба примирення, яку робив волосний старшина (Пахман С. В. Обычное гражданское право в России : в 2 т. / С. В. Пахман. – СПб., 1877. –Т. I. – с. 382-383).

Слід відмітити, що примирні процедури у кримінальному процесі та можливість вичерпання кримінального конфлікту за примиренням сторін були властиві й імперському (російському та австрійському) праву, що діяло на території України, хоча й дещо в урізаному вигляді.

Аналіз історичного досвіду примирення в українському праві дозволяє зробити щонайменше три висновки. По-перше, про народне, таке, що укорінено у ментальних характеристиках підґрунтя примирення у кримінальних справах. По-друге, історичне тлумачення поняття «примирення» дає можливість побачити у ньому одночасно процес та результат. З одного боку, це примирна процедура, з іншого, її позитивний результат, що означає вирішення існуючого між сторонами спору. По-третє, поняття «примирення» означає зняття психологічної напруги, викликаной спором.

Гліюпол І.М.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри цивільного процесу*

АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У зв'язку з розробкою та прийняттям Цивільного процесуального кодексу України особливої актуальності набуває питання глибокого теоретичного дослідження основних правових інститутів цивільного процесуального права, їх реформування з метою створення ефективної процедури здійснення судочинства у цивільних справах.

На сьогоднішній день у теорії цивільного процесу залишається дискусійним питання стосовно, де і коли виник інститут апеляційного провадження. Тому існують декілька точок зору та умовно їх можна поділити на два етапи виникнення: 1) виникнення апеляції пов'язують із закріпленням його в XVIII ст. у Франції; 2) виникнення апеляції пов'язують з існуванням Римської імперії, а вже пізніше – і народів Європи. Вважається що друга позиція є вірною, так як вона знаходить своє підтвердження в історії розвитку держави та права Давнього Риму.